IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
**Volume 23. Issue 02. Sentabr, 2026**

# OLIY TA’LIM MUASSASALARIDA TYUTORLIK FAOLIYATINI TASHKIL ETISHNING PEDAGOGIK-METODIK ASOSLARI

**Alijonov Ismoiljon Akramjon o‘g‘li**
Andijon davlat texnika instituti tyutori
https://doi.org/10.5281/zenodo.23074002

**Annotatsiya.** Mazkur maqolada oliy ta’lim tizimida tyutorlik faoliyatining mohiyati, uni tashkil etishning pedagogik-metodik asoslari tahlil qilinadi. Tyutorlik institutining rivojlanish tarixi, uning zamonaviy oliy ta’limdagi vazifalari, tyutor faoliyatining asosiy yo‘nalishlari (akademik, ijtimoiy-psixologik, kasbiy yo‘naltiruvchi) ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, talabalarning mustaqil ta’lim olish ko‘nikmalarini rivojlantirishda, ularning akademik muhitga moslashuvida va individual ta’lim traektoriyasini shakllantirishda tyutorlik faoliyatining o‘rni asoslab beriladi. Maqolada tyutorlik faoliyatini samarali tashkil etishning amaliy modeli taklif etiladi.

**Kalit so‘zlar:** tyutorlik faoliyati, tyutor, oliy ta‘lim, individual ta‘lim traektoriyasi, akademik moslashuv, mentorlik, ta’lim sifati, talaba-markazli ta’lim

**Kirish.** Zamonaviy oliy ta'lim tizimida ta'lim sifatini oshirish, talabalarning mustaqil bilim olish qobiliyatini rivojlantirish va ularning individual ehtiyojlariga mos ta’lim traektoriyasini shakllantirish masalalari dolzarb bo'lib qolmoqda. Ushbu jarayonda tyutorlik faoliyati alohida o‘rin tutadi. Tyutorlik instituti — talabaga uning ta’lim yo‘lini rejalashtirishda, akademik va ijtimoiy muammolarni hal etishda, shuningdek kasbiy shakllanishida yordam beruvchi maxsus pedagogik faoliyat turi sifatida shakllangan.

O‘zbekiston Respublikasida oliy ta’limni isloh qilish, xususan, kredit-modul tizimiga o‘tish, talabalarga fanlarni tanlash erkinligini berish va individual ta'lim traektoriyalarini joriy etish jarayonlari tyutorlik faoliyatini institutsional jihatdan mustahkamlashni taqozo etmoqda. Chunki fanlarni erkin tanlash imkoniyati talabadan yuqori darajadagi mustaqillik va o‘z-o‘zini boshqarish ko‘nikmalarini talab qiladi, bu esa ko'pincha malakali tyutorlik yordamisiz samarali amalga oshmaydi.

Ushbu maqolaning maqsadi — tyutorlik faoliyatining pedagogik-metodik asoslarini ilmiy jihatdan tahlil qilish, uning tarkibiy tuzilmasini aniqlash va oliy ta’lim muassasalarida bu faoliyatni samarali tashkil etish bo‘yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Tyutorlik tushunchasi pedagogika fanida uzoq tarixga ega bo‘lib, dastlab Angliya oliy ta’lim tizimida (Oksford va Kembrij universitetlarida) shakllangan individual murabbiylik shakli sifatida yuzaga kelgan. Xorijiy tadqiqotchilardan K. Topping tomonidan tengdoshlar tyutorligi (peer tutoring) nazariyasi ishlab chiqilgan bo‘lib, unda tyutorlik nafaqat bilim uzatish, balki o‘zaro ta’lim jarayonini rag‘batlantiruvchi ijtimoiy-pedagogik mexanizm sifatida talqin qilinadi.

Rus pedagogik maktabida T. M. Kovaleva rahbarligidagi tadqiqotchilar guruhi tyutorlikni alohida pedagogik pozitsiya sifatida asoslab berishgan, unga ko‘ra tyutor o‘quvchi yoki talabaning individual ta’lim dasturini shakllantirishda hamrohlik qiluvchi mutaxassis hisoblanadi. Ularning fikricha, tyutorlik faoliyatining markazida "individuallashtirish" tamoyili yotadi —

ya’ni har bir talabaning o‘ziga xos qobiliyati, qiziqishi va ehtiyojidan kelib chiqib ta’lim yo‘lini loyihalashtirish.

O‘zbek pedagog olimlari orasida ham so‘nggi yillarda tyutorlik faoliyatiga bag‘ishlangan tadqiqotlar soni ortib bormoqda. Bu tadqiqotlarda tyutorlik instituti kredit-modul tizimi sharoitida talabalarning akademik erkinligini ta’minlovchi muhim omil sifatida ko‘rib chiqiladi, shuningdek tyutorning konsultativ, tashkiliy-metodik va tarbiyaviy funksiyalari alohida ta’kidlanadi.

Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, tyutorlik faoliyati bo‘yicha ilmiy qarashlar ikki asosiy yo‘nalishga bo‘linadi: birinchisi, tyutorlikni o‘quv jarayonini akademik jihatdan qo‘llab-quvvatlash vositasi sifatida talqin qiluvchi yondashuv; ikkinchisi, tyutorlikni talabaning shaxsiy va kasbiy rivojlanishiga hamrohlik qiluvchi kengroq pedagogik pozitsiya sifatida tushunuvchi yondashuv. Mazkur maqolada ikkala yondashuvni birlashtiruvchi kompleks nuqtai nazar asos qilib olinadi.

Tadqiqotda quyidagi ilmiy metodlardan foydalanildi: mavzuga oid ilmiy-pedagogik adabiyotlarni tizimli tahlil qilish metodi; qiyosiy-tahliliy metod (xorijiy va mahalliy tyutorlik modellarini solishtirish); umumlashtirish va tizimlashtirish metodlari; shuningdek, oliy ta’lim muassasalaridagi mavjud tyutorlik amaliyotini kuzatish natijalarini nazariy jihatdan izohlash usuli qo‘llanildi.

Tadqiqot davomida tyutorlik faoliyatining tarkibiy komponentlari (maqsad, vazifa, funksiya, faoliyat yo‘nalishlari va natija mezonlari) ajratib ko‘rsatildi hamda ularning o‘zaro bog‘liqligi tizim sifatida modellashtirildi.

Tyutorlik faoliyatini pedagogik-metodik jihatdan tahlil qilish uning uch asosiy yo‘nalishda amalga oshirilishini ko'rsatadi.

Birinchi yo‘nalish — akademik tyutorlik. Bu yo‘nalish talabaga o‘quv rejasini tuzishda, fanlarni tanlashda, individual ta’lim traektoriyasini loyihalashtirishda, shuningdek o‘zlashtirishdagi qiyinchiliklarni bartaraf etishda ko‘maklashishni o‘z ichiga oladi. Akademik tyutor talabaning bilim darajasini, qiziqishlarini va kelajakdagi kasbiy maqsadlarini hisobga olgan holda unga eng maqbul o‘quv yo‘lini tanlashda yordam beradi.

Ikkinchi yo‘nalish — ijtimoiy-psixologik tyutorlik. Ayniqsa birinchi kurs talabalari uchun universitet muhitiga moslashish jarayoni murakkab kechishi mumkin. Tyutor bu bosqichda talabaning yangi ijtimoiy muhitga psixologik jihatdan moslashuvini yengillashtiradi, uning o‘quv guruhi va institutsional tuzilma bilan aloqasini mustahkamlaydi, shuningdek shaxsiy muammolarni hal etishda dastlabki maslahat beruvchi vazifasini bajaradi.

Uchinchi yo‘nalish — kasbiy yo‘naltiruvchi tyutorlik. Bu yo‘nalish talabaning kelajakdagi kasbiy faoliyatga tayyorgarligini shakllantirishga qaratilgan bo‘lib, unga amaliyot o‘tash joylarini tanlashda, kasbiy ko‘nikmalarni rivojlantirishda va mehnat bozori talablarini tushunishda ko'maklashadi.

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, tyutorlik faoliyatining samaradorligi quyidagi omillarga bog‘liq: tyutorning pedagogik-psixologik tayyorgarlik darajasi; tyutor va talaba o‘rtasidagi muntazam va ishonchli muloqot tizimining mavjudligi; ta’lim muassasasida tyutorlik faoliyatini institutsional jihatdan qo‘llab-quvvatlovchi normativ-huquiy baza; hamda tyutorlik natijalarini baholashning aniq mezonlari ishlab chiqilganligi.

Shu asosda tyutorlik faoliyatini tashkil etishning amaliy modeli taklif etiladi. Ushbu model quyidagi bosqichlarni o‘z ichiga oladi: 1) diagnostika bosqichi — talabaning boshlang‘ich bilim darajasi, qiziqishlari va ehtiyojlarini aniqlash; 2) loyihalashtirish bosqichi — individual ta’lim traektoriyasini birgalikda ishlab chiqish; 3) hamrohlik bosqichi — muntazam konsultatsiyalar va monitoring orqali talabaga yordam berish; 4) refleksiya bosqichi — erishilgan natijalarni tahlil qilish va zarur tuzatishlar kiritish. Ushbu to‘rt bosqichli model tsiklik xarakterga ega bo‘lib, har bir o‘quv davri yakunida takrorlanadi va takomillashtiriladi.

O‘tkazilgan tahlil shuni ko‘rsatadiki, tyutorlik faoliyati zamonaviy oliy ta’lim tizimining ajralmas qismiga aylanib bormoqda va u talaba-markazli ta’lim paradigmasini amalga oshirishning muhim vositasi hisoblanadi. Tyutorlik faoliyati akademik, ijtimoiy-psixologik va kasbiy yo‘naltiruvchi funksiyalarni o‘zida birlashtirgan kompleks pedagogik faoliyat sifatida talabalarning mustaqil ta’lim olish ko‘nikmalarini rivojlantirishga, ularning akademik muhitga muvaffaqiyatli moslashuviga va individual ta’lim traektoriyasini ongli ravishda shakllantirishga xizmat qiladi.

**Xulosa.** Tyutorlik faoliyatini oliy ta’lim muassasalarida samarali tashkil etish uchun quyidagilar zarur: tyutorlarni maxsus tayyorlash va malakasini muntazam oshirib borish tizimini yo‘lga qo‘yish; tyutorlik faoliyatini institutsional jihatdan normativ hujjatlar bilan mustahkamlash; tyutor-talaba muloqotini rag‘batlantiruvchi zamonaviy raqamli platformalardan foydalanish; hamda tyutorlik natijalarini baholashning aniq va ob’ektiv mezonlarini ishlab chiqish. Ushbu yo‘nalishdagi keyingi tadqiqotlar tyutorlik faoliyati samaradorligini o‘lchash metodikasini takomillashtirishga qaratilishi maqsadga muvofiqdir.

**FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI**

1. Topping, K. J. (2005). Trends in Peer Learning. Educational Psychology, 25(6), 631-645.
2. Ковалёва, Т. М. (2009). Тьюторство как новая профессия в образовании. Тьюторское сопровождение, 1, 5-12.
3. Ковалёва, Т. М., Кобыща, Е. И., Popova (Смолик), С. Ю. (2012). Профессия «тьютор». М.-Тверь: СФК-офис.
4. Falender, C. A., & Shafranske, E. P. (2004). Clinical Supervision: A Competency-Based Approach. Washington, DC: American Psychological Association.
5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining "Oliy ta'lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida"gi qarori. Toshkent, 2017.
6. Yo‘ldoshev, J. G‘., Usmonov, S. A. (2020). Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. Toshkent: "Fan va texnologiya".
7. Азизходжаева, Н. Н. (2006). Педагогические технологии и педагогическое мастерство. Ташкент: ТГПУ.
8. Ellis, R. (2019). Mentoring in Higher Education: Theory and Practice. London: Routledge.